

Dr hab. Beata Szabała

Lublin, 18.03.2024

Katedra Psychopedagogiki Specjalnej

Instytut Pedagogiki UMCS

w Lublinie

**Recenzja w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego
w dziedzinie nauk społecznych, dyscyplinie pedagogika
Pani dr Marlenie Kilian**

1. Przebieg kariery zawodowej i naukowej

Pani dr Marlena Kilian ukończyła Akademię Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (2001), uzyskując tytuł magistra pedagogiki specjalnej w zakresie tyflopedagogiki. Promotorem pracy magisterskiej pt. „Krystyna Sienkiewicz. Na estradzie życia” była Profesor Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała także w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, na podstawie rozprawy „Potrzeby rehabilitacyjne osób ociemniałych w starszym wieku w zakresie wykonywania czynności codziennych” (2006), napisanej pod kierunkiem Profesor Jadwigi Kuczyńskiej-Kwapisz. Problematyka pracy doktorskiej zainspirowała Habilitantkę do podejmowania dalszych poszukiwań naukowych.

W 2007r. Pani dr Marlena Kilian została zatrudniona na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, gdzie pracuje do chwili obecnej na stanowisku adiunkta. Dodatkowo, w 2022r. w oparciu o umowę – zlecenie podjęła pracę dydaktyczną na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego. W ramach tej umowy realizowała zajęcia przygotowujące zagranicznych studentów do nauczania języka angielskiego w młodszych grupach wiekowych. Moim zdaniem, fakt ten świadczy o wysokich kompetencjach merytorycznych i dydaktycznych Habilitantki, które zyskały uznanie władz wspomnianej uczelni.

2. Opinia na temat osiągnięcia naukowego, będącego podstawą postępowania habilitacyjnego

Pani dr Marlena Kilian jako osiągnięcie naukowe, będące podstawą postępowania habilitacyjnego, wskazała cykl publikacji pt. „Specyfika funkcjonowania, niepełnosprawności i rehabilitacji osób w starszym wieku”. Główne osiągnięcie naukowe dotyczy dorobku naukowego z zakresu pedagogiki specjalnej osób w starszym wieku. Obejmuje monografię autorską, wydaną w wersji polsko – i angielskojęzycznej, 5 rozdziałów pochodzących z wieloautorskich monografii i 1 artykuł opublikowany w czasopiśmie.

Monografia zatytułowana „Funkcjonowanie osób w starszym wieku” (Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020) ma typowy układ. Składa się ze wstępu i sześciu rozdziałów. Struktura pracy jest czytelna i logicznie uporządkowana. Widoczne jest to, że Habilitantka zmierzyła się z problematyką dobrze Jej znaną. Już we wstępie bardzo wyraźnie określiła strukturę i problematykę zawartą w monografii, umieszczając je w starannie dobranych kontekstach teoretycznych. Wyjaśniła, że publikacja „łączy w spójną całość dotychczasową interdyscyplinarną wiedzę na temat specyfiki funkcjonowania człowieka w okresie późnej dorosłości” (s. 12), co zresztą udowadnia w poszczególnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy prezentuje funkcjonowanie osób w starszym wieku w świetle teorii gerontologicznych. Po dokonaniu kwerendy obszernej literatury przedmiotu Pani dr Marlena Kilian wyjaśniła istotę teorii biologicznych a następnie dokonała charakterystyki kilku teorii z tego nurtu (m.in. teoria katastrofy błędów, teoria zużycia, teoria immunologiczna). Podobną strukturę ma część rozdziału poświęcona teoriom psychospołecznym, które są reprezentowane przez obszerne ich zestawienie (m.in. teoria aktywności, teoria wycofania, teoria psychospołecznego rozwoju, teoria wymiany, teoria fenomenologiczna), oraz teoriom funkcjonalnym (m.in. teoria funkcjonalnych konsekwencji, model osoba – środowisko – zajęcie). Wybór opisywanych teorii jest uzasadniony. Są one istotne dla poszerzenia wiedzy na temat funkcjonowania osób w starszym wieku, jak również podejmowania celowych działań praktycznych. W moim odczuciu, na szczególną uwagę zasługują teorie określone jako „funkcjonalne”, ponieważ, jak słusznie zauważa Habilitantka, „w bezpośredni sposób podejmują temat kompetencji i sprawności funkcjonalnych człowieka w okresie starości (...)” i „(...) stanowią wspólny obszar zainteresowań gerontologii społecznej oraz pedagogiki specjalnej (geragogiki specjalnej) i rehabilitacji” (s. 44).

Kolejne dwa rozdziały Habilitantka poświęciła naturalnym i patologicznym zmianom postępującym z wiekiem. Za podstawę takiego podziału przyjęła pojęcie pomyślnego i patologicznego starzenia się oraz kryteria procesu starzenia się B.L. Strehlera. Jego zasadność Pani dr Marlena Kilian powiązała z koniecznością oddzielenia tego, co naturalne i wymaga akceptacji, od tego co patologiczne, a więc wymaga działań prewencyjnych, leczniczych i rehabilitacyjnych. W tym miejscu należy wyakcentować nowatorstwo w zakresie ujęcia analizowanej problematyki. Habilitantka w rozdziale drugim skrupulatnie zaprezentowała naturalne zmiany zachodzące w obrębie funkcji fizycznych, a więc zmiany zewnętrzne związane z wiekiem i zmiany układowe postępujące z wiekiem (m.in. analizatory zmysłów, układ oddechowy, układ wewnętrzwydzielniczy). Zauważam jednak, że niektóre treści dotyczące opisu wzroku pojawiły się w jednej z wcześniejszych publikacji („Naturalne i patologiczne zmiany oczne w starszym wieku i ich subiektywne objawy”, 2012, s. 95-96). Analizując zmiany psychiczne w starszym wieku, skoncentrowała się na pamięci, inteligencji, osobowości, emocjach, duchowości i mądrości. Walorem treści prezentowanych w tym rozdziale jest nie tylko zwrócenie uwagi na postępujące z wiekiem ograniczenia, ale także wskazanie na możliwości rozwojowe w zakresie funkcjonowania układu nerwowego, narządu wzroku, układu mięśniowo-szkieletowego, układu oddechowego oraz odniesienie do potencjału posiadanych zasobów psychicznych w kontekście pomyślnej adaptacji do starości. Niestety, przy niektórych treściach nie ma przypisów (s. 61; s. 72; s. 88).

Patologiczne zmiany w zakresie funkcji fizycznych i psychicznych w starszym wieku zostały ujęte w rozdziale trzecim. Punktem wyjścia zawartych w nim rozważań Pani dr Marlena Kilian uczyniła pojęcie zdrowia, wypracowane przez Światową Organizację Zdrowia (WHO). Zasadne jest także odniesienie do cech chorób w starszym wieku, m.in. wielochorobowości, wieloprzyczynowości, licznych powikłań. W tym kontekście Habilitantka omówiła zaburzenia funkcji fizycznych i psychicznych, które zaliczane są do tzw. wielkich zespołów geriatrycznych (zaburzenia poruszania się, depresja, otępienie, zaburzenia wzroku i słuchu, choroby układu sercowo-naczyniowego, nietrzymanie moczu). Jest to syntetyczne kompendium wiedzy na temat funkcjonalnych skutków zaburzeń i chorób typowych dla starszego wieku, w którym, moim zdaniem, powinno pojawić się także nietrzymanie stolca jako częsty problem geriatryczny. Ważną częścią wspomnianego kompendium jest określenie zależności pomiędzy patologicznymi zmianami funkcji fizycznych i psychicznych w starszym wieku a pojawiającą się niepełnosprawnością. Pani dr Marlena Kilian nie podała w bibliografii jednej z cytowanych prac (V.A. Campbell, J.E. Crews, at all. Surveillance for sensory

impairment...), w przypadku innej pojawiła się pomyłka w nazwisku autora (powinno być Rechberger). Nie wszystkie treści są wsparte odpowiednimi przypisami (s. 150; s. 153; s. 155; s. 157).

W rozdziale czwartym Habilitantka skoncentrowała się na szeroko pojętym funkcjonowaniu społecznym osób w starszym wieku. Według mojego przekonania, wywiązała się z tego zadania dokonując kwerendy literatury przedmiotu, dzięki czemu mogła naświetlić specyfikę relacji społecznych w starszym wieku z takimi osobami znaczącymi, jak: znajomi i przyjaciele, współmałżonkowie, dzieci, wnuczeta, rodzeństwo. Istotne jest też, że zwróciła uwagę na pojawiające się problemy związane z pracą zawodową (zwłaszcza w kontekście wizerunku pracownika w starszym wieku), przejściem na emeryturę, organizacją czasu wolnego i korzystaniem ze wsparcia społecznego, które, jak słusznie zauważa Pani dr Marlena Kilian, ma większe znaczenie niż dostosowane do potrzeb osób w starszym wieku środowisko fizyczne (s. 221). Stąd też zasadne jest wskazanie na ochronne oddziaływanie aktywności społecznej seniorów, dodatkowo wzmocnionej przez system społecznego wsparcia. Działania aktywizujące społecznie, np. zaangażowanie w pracę wolontarystyczną, powinny stanowić ważną część programów wspierających sprawność osób w starszym wieku, także osób z niepełnosprawnością. Jedne z cytowanych badań pojawiły się także w innym opracowaniu (badania autorstwa D. Kałużna i Z. Lewandowska-Szweda z 2006r. - „Motywy społecznego uczestnictwa seniorów w świetle wybranych teorii motywacji”, 2020, s. 190).

Rozdział piąty zawiera omówienie problematyki sprawności i niesprawności funkcjonalnej osób w zaawansowanym wieku. Habilitantka w umiejętny sposób przeanalizowała terminologię, wokół której prezentowane są treści zawarte w niniejszym rozdziale, a więc dotyczącą stanu funkcjonalnego i niepełnosprawności. Wskazała na znaczenie oceny stanu funkcjonalnego dla rehabilitacji i opieki geriatrycznej oraz najnowszą koncepcję niepełnosprawności według WHO (ICF), przy czym w podrozdziale 5.1.2 obok określenia „osoba z niepełnosprawnością” stosunkowo często używała określenia „osoba niepełnosprawna”, które zauważa się także w innych publikacjach (m.in. „Rehabilitacja niewidomych osób w starszym wieku”, 2020; „Specyfika rehabilitacji w starszym wieku”, 2021). Uzasadnione jest jednak stosowanie wyrażenia „osoba z niepełnosprawnością” (nurt Disability Studies). Omawiając powszechność występowania niepełnosprawności wieku starszego Pani dr Marlena Kilian zaprezentowała dane procentowe pochodzące z różnych lat, które wskazują na skalę zjawiska. Brakuje jednak nowszych danych (s. 239-240), a jedne z badań cytowane są we wcześniejszych pracach (badania M. Miller i A. Gębskiej-Kuczerowskiej

z 1998r. - „Geragogika specjalna w dobie starzenia się społeczeństw”, 2009, s. 319; „Geragogika specjalna w starzejącym się społeczeństwie – potrzeby i możliwości”, 2018, s. 22). Również w zakresie etiologii utraty sprawności w starszym wieku zasadne byłoby odwołanie się do nowszych źródeł (s. 242; s. 245-246). Skutki zaburzeń sprawności funkcjonalnej w starszym wieku Habilitantka ujęła szeroko, wychodząc od stopniowego wyłączania kolejnych niedostępnych sprawnościowo czynności, poprzez związany z tym wzrost zapotrzebowania na różne świadczenia, aż do następstw niepełnosprawności w starszym wieku (m.in. ryzyko rozwoju depresji, trudności w zakresie prawidłowego odżywiania, tendencja do siedzącego trybu życia). W kontekście wskazanych zaburzeń sprawności funkcjonalnej w starszym wieku, Pani dr Marlena Kilian słusznie zauważyła konieczność uwzględnienia oceny stanu funkcjonalnej sprawności w postępowaniu diagnostycznym, leczniczym i rehabilitacyjnym. Wyjaśniała więc istotę rehabilitacji, także w odróżnieniu od rewalidacji, oraz zaproponowała, by w przypadku osób starszych wyróżnić rehabilitację rekonstrukcyjną, przywracającą utraconą funkcję, i rehabilitację zachowawczą, ukierunkowaną na wzmacnianie i zachowanie funkcji. Jej zdaniem, wyróżnione pojęcia nawiązują do popularnych na gruncie polskim terminów rewalidacji i rehabilitacji (s. 257). Jest to interesująca propozycja, którą warto zastosować w obszarze pedagogiki specjalnej osób starszych. Istotnym problemem zauważonym przez Habilitantkę jest niechęć seniorów z niepełnosprawnością do podejmowania formalnych działań usprawniających. Niestety, brakuje nowszych prac z tego obszaru (s. 258-259), a jedne z badań pojawiły się już w innym opracowaniu (GUS, 1997 - „Rehabilitacja wobec potrzeb niepełnosprawnych osób z w starszym wieku”, 2011, s. 369). Analizując powody niskiej powszechności rehabilitacji wśród osób starszych zasadnie wskazała na niedostateczny stopień uświadomienia w zakresie efektywności rehabilitacji, zaprzeczanie nabywanym ograniczeniom, ryzyko depresji, trudności z dotarciem na miejsce rehabilitacji, korzyści czerpane z niepełnosprawności. Jeśli chodzi o specyfikę potrzeb rehabilitacyjnych w okresie starości, to Pani dr Marlena zwróciła uwagę na specyficzne potrzeby rehabilitacyjne seniorów w kontekście m.in. ich sytuacji psychospołecznej, czasu doznania niepełnosprawności, wyznaczonych celów rehabilitacyjnych, miejsca i czasu planowanych spotkań, metodyki pracy. Jest to prawdopodobnie propozycja autorska, więc taka informacja powinna znaleźć się w tekście. Uważam również, że treści podane na stronach 251-252 powinny mieć odniesienie do źródeł.

Informacje zawarte w ostatnim rozdziale monografii – rozdziale szóstym – stanowią niejako uwieńczenie prezentowanych w niej rozważań. Pani dr Marlena Kilian skupiła się na

przystosowaniu do starości, do nabywanych z wiekiem chorób i niepełnosprawności, co wymaga intensyfikacji zasobów adaptacyjnych. W tych analizach nawiązała do definicji adaptacji do starości według P.B. Baltes i M.M. Baltes oraz typologii strategii radzenia sobie R.S. Lazarusa i S. Folkman, co pozwoliło Jej spojrzeć na zagadnienie, które w literaturze pojawia się w nikłym stopniu, a dotyczy ono „(...) mechanizmów stosowanych przez osoby w starszym wieku w radzeniu sobie z trudnościami tego okresu życia” (s. 268). Ważną częścią tego rozdziału jest kwestia przystosowania do starości w kontekście idei pomyślnego i aktywnego starzenia się. Habilitantka zaprezentowała różne koncepcje pomyślnego starzenia się, ale równocześnie podkreśliła, że dyskusyjne jest to, na ile pomyślne starzenie się jest stanem obiektywnie mierzalnym, a na ile uzależnionym od subiektywnej percepcji doświadczających go seniorów (s. 283). Jest to trafne spostrzeżenie, które wpisuje się w nurt realizowanych badań. Równie interesującym obszarem rozważań jest aktywne starzenie się, tym bardziej, że samo pojęcie zostało zdefiniowane stosunkowo niedawno, ale ma już swoje miejsce w wielu dokumentach, które wskazują na jego znaczenie. Pani dr Marlena Kilian zaakcentowała także praktyczny wymiar idei pomyślnego i aktywnego starzenia się, co moim zdaniem zasługuje na uwagę. Zapewnienie warunków sprzyjających pomyślnej i aktywnej starości wiąże m.in. z dostępem do opieki rehabilitacyjnej i terapeutycznej, edukacji, wsparcia społecznego, by potencjał najstarszych obywateli został doceniony.

Monografia została przygotowana na podstawie bardzo bogatego zasobu literatury przedmiotu, którego znaczną część stanowią prace obcojęzyczne.

Wśród prac zgłoszonych do cyklu pt. „Specyfika funkcjonowania, niepełnosprawności i rehabilitacji osób w starszym wieku”, oprócz monografii, znajdują się także inne publikacje. W rozdziale zatytułowanym „Rehabilitacja wobec potrzeb niepełnosprawnych osób w starszym wieku” (2011) Habilitantka skupiła się na zadaniach rehabilitacji wobec osób z niepełnosprawnością w starszym wieku. Za punkt wyjścia przyjęła przyczyny niskiej powszechności rehabilitacji wśród seniorów z niepełnosprawnością, które podzieliła na zewnętrzne i wewnętrzne. Jest to interesujące zestawienie. Zadania związane z rehabilitacją osób z niepełnosprawnością w starszym wieku ujęła bardzo szeroko. Podkreśliła kompleksowość rehabilitacji i zindywidualizowanie tego procesu, potrzebę wyznaczenia celów szczegółowych oraz związanej z nimi metodyki szkolenia. Ponadto wskazała na kształcenie specjalistów, także w zakresie podejmowania interdyscyplinarnej współpracy z innymi specjalistami i ośrodkami naukowymi, oraz konieczność opracowania strategii wyszukiwania pacjentów w starszym wieku i włączania ich w system rehabilitacji. Zaproponowane zadania

wskazują na to, jak dużym wyzwaniem jest rehabilitacja osób z niepełnosprawnością w starszym wieku. W moim odczuciu, bardzo ważna jest publikacja, w której Pani dr Marlena Kilian skoncentrowała się na sformułowaniu zasad pracy z osobami z niepełnosprawnością w starszym wieku („Zasady metodyczne pracy z niepełnosprawnymi osobami w starszym wieku”, 2017). Zasady te opracowała na podstawie typologii edukacyjnych motywów uczenia się M. Knowlesa. Jak zauważa w Autoreferacie: „sformułowane w artykule zasady tożsame są z nazwy z generalnymi zasadami stosowanymi w edukacji seniorów” (s. 18), które opisała w innej publikacji („Metodyka edukacji osób w starszym wieku. Podstawowe wskazówki i zasady”, „Forum Pedagogiczne” 2015), przy czym zostały one ujęte w kontekście treści odnoszących się do seniorów z niepełnosprawnością. Sformułowane zasady podkreślają specyfikę fizycznego, umysłowego, psychicznego i społecznego funkcjonowania starszych osób z niepełnosprawnością i wyznaczają standardy postępowania w pracy edukacyjnej czy też rehabilitacyjnej. Na uwagę zasługuje także rozdział zatytułowany „Specyfika rehabilitacji w starszym wieku” (2021), w którym Habilitantka zaprezentowała bardziej rozbudowaną niż w poprzedniej pracy postać przyczyn niskiej powszechności rehabilitacji w starszym wieku („Rehabilitacja wobec potrzeb niepełnosprawnych osób z w starszym wieku”, 2011, s. 369-372) oraz precyzyjnie określiła wymiary rehabilitacji osób w starszym wieku. Istotną częścią tego tekstu jest zaproponowanie cyklu kompleksowych działań w rehabilitacji seniorów, które obejmują: wczesną interwencję, ocenę i diagnozę, planowanie rehabilitacji, realizację rehabilitacji, ewaluację podjętych działań, monitoring bieżących potrzeb, doradztwo i wsparcie w zaspokajaniu potrzeb funkcjonalnych. Jest to prawdopodobnie propozycja autorska, więc taka informacja powinna znaleźć się w tekście. Interesującą kwestią jest z pewnością określenie czynników decydujących o specyfice potrzeb rehabilitacyjnych w starszym wieku, zwłaszcza jednocześnie doświadczanie starości i niepełnosprawności czy też trudności z określeniem normy funkcjonalnej. I tutaj znowu pojawia się sugestia, by propozycje autorskie posiadały odpowiednią adnotację. Walorem prezentowanych treści jest bardzo szerokie ujęcie postulatów, które mogą okazać się znaczące w rehabilitacji starszych osób z niepełnosprawnością. Zostały one trafnie sformułowane, co wskazuje, że Habilitantka podjęła znaną Jej problematykę.

W kilku pracach wchodzących w skład cyklu publikacji pt. „Specyfika funkcjonowania, niepełnosprawności i rehabilitacji osób w starszym wieku” Pani dr Marleny Kilian zwróciła uwagę na konieczność wyodrębnienia w ramach pedagogiki specjalnej działu zajmującego się osobami starszymi z ograniczeniami codziennej sprawności – geragogiki specjalnej. W Autoreferacie stwierdziła, że „temat ten dojrzał w mojej pracy naukowej od wielu lat,

właściwie od jej początku, a zagadnienia z nim związane przejawiały się w mniej lub bardziej rozwiniętej postaci w różnych moich publikacjach” (s. 18). W tekście pt. „Geragogika specjalna w dobie starzenia się społeczeństw” (2009) Habilitantka wskazała na czynniki uzasadniające potrzebę rozwoju geragogiki specjalnej. Zaliczyła do nich np. wzrost odsetka seniorów z niepełnosprawnością w społeczeństwie, potrzebę kształcenia specjalistów w dziedzinie rehabilitacji pacjentów w starszym wieku, poważane następstwa niepełnosprawności w starszym wieku i jej specyfika, niechęć seniorów do rehabilitacji. Wybór czynników jest uzasadniony a ich argumentacja wystarczająca. Znacznie szerzej kwestie związane z geragogiką specjalną zostały zaprezentowane w rozdziale pt. „Geragogika specjalna w starzejącym się społeczeństwie – potrzeby i możliwości”, który Pani dr Marlena Kilian opublikowała w 2018r. Myślę jednak, że część opracowania dotycząca argumentów przemawiających za geragogiką specjalną powinna być bardziej syntetyczna, ponieważ jej rozbudowana wersja pojawiła się w poprzednim tekście („Geragogika specjalna w dobie starzenia się społeczeństw”, 2009, s. 318-335). Pomijając jednak kwestię przyjętej argumentacji, pragnę nadmienić, iż możliwości rozwijania geragogiki specjalnej w dziedzinie nauki, edukacji i praktyki zostały wystarczająco uzasadnione. W moim odczuciu, ważnym problemem poruszonym przez Panią dr Marlenę Kilian są m.in. modele kształcenia w zakresie geragogiki specjalnej. Nie wiem jednak na jakiej podstawie te modele wyodrębniła, ponieważ nie ma stosownego przypisu (s. 35), podobnie jak w przypadku podziałów stosowanych w gerontologii (s. 34). Stwierdzam, że treści prezentowane w analizowanej publikacji wskazują nie tylko na potrzebę, ale wręcz na konieczność rozwijania geragogiki specjalnej, która, jak podkreślił kilkanaście lat temu profesor A.A. Zych, „staje się nie tylko potrzebą nadchodzących czasów, ile moralnym obowiązkiem współczesnych społeczeństw” (za: M. Kilian, Geragogika specjalna w dobie starzenia się społeczeństw. W: M. Dycht, L. Marszałek (red.) Dylematy (niepełno)sprawności – rozważania na marginesie studiów kulturowo-społecznych, Warszawa 2009, s. 335-336). Dostrzeżenie przez Habilitantkę potrzeby rozwoju geragogiki specjalnej wskazuje na posiadaną umiejętność poszukiwania nowych obszarów badawczych, obszarów o dużym znaczeniu praktycznym nie tylko dla całego społeczeństwa, ale każdego człowieka. Geragogice specjalnej został także poświęcony artykuł „Geragogika specjalna – zarys rozwojowy i koncepcyjny” (2022), którego celem było ustalenie podstaw rozwojowych i koncepcyjnych geragogiki specjalnej. Uzasadnienie potrzeby rozwoju geragogiki specjalnej nawiązuje do poprzednich artykułów („Geragogika specjalna w dobie starzenia się społeczeństw”, 2009, s. 318-335; „Geragogika specjalna w starzejącym się społeczeństwie – potrzeby i możliwości”, 2018, s. 22-30), natomiast dalsze części opracowania są bardziej

interesujące poznawczo i nowatorskie. Omawiając początki geragogiki specjalnej jako nauki Pani dr Marlena Kilian zwróciła uwagę na jej powiązania z gerontologią, geragogiką, pedagogiką specjalną; określiła miejsce w systemie nauk i zaproponowała działy szczegółowe. Dla rozwoju geragogiki specjalnej jako subdyscypliny o charakterze teoretycznym i praktycznym istotne są cele, zadania, funkcje i zakres tematyczny. Oczywiście zostały one w tekście sprecyzowane. Myślę, że jest to autorskie opracowanie, ale Habilitantka powinna to wyraźnie zaznaczyć. Podobna sytuacja dotyczy grupy docelowej geragogiki specjalnej i kompetencji geragoga specjalnego. Warto podkreślić, że Pani dr Marlena Kilian jest autorem hasła „geragogika specjalna”, które zostało włączone do „Encyklopedii starości, starzenia się i niepełnosprawności” (2017, s. 400-501), co świadczy o zasadności Jej aktywności ukierunkowanej na wyodrębnienie geragogiki specjalnej jako subdyscypliny pedagogiki specjalnej.

W ogólnej ocenie osiągnięcia naukowego, będącego podstawą postępowania habilitacyjnego, stwierdzam, że cykl publikacji pt. „Specyfika funkcjonowania, niepełnosprawności i rehabilitacji osób w starszym wieku” oceniam pozytywnie. Uznaję je za ważne w obszarze pedagogiki specjalnej osób w starszym wieku i dostrzegam w nich rozwój naukowy Habilitantki. Cykl publikacji stanowi podstawę, by uznać Panią dr Marlenę Kilian jako dojrzałego badacza, który: ma zdolność do poszukiwania badawczo inspirujących i społecznie istotnych obszarów dociekań naukowych (geragogika specjalna, rehabilitacja starszych osób z niepełnosprawnością); przeprowadza pogłębioną analizę polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu; formułuje na jej podstawie uzasadnione wnioski.

3. Obszar zainteresowań naukowo-badawczych oraz aktywność naukowa po uzyskaniu stopnia doktora

Dorobek Pani dr Marleny Kilian rozpatrywany z punktu widzenia ilości opublikowanych tekstów świadczy o zaangażowaniu w działalność naukową na polu pedagogiki specjalnej. Habilitantka zgłosiła do oceny, oprócz cyklu publikacji, będących podstawą ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego, 9 rozdziałów w monografiach i 23 artykuły w czasopismach naukowych. Wyrazem Jej aktywności pisarskiej jest także udział w powstaniu 2 opracowań redagowanych – jest redaktorem jednego z nich i współredaktorem drugiego, współautorstwo poradnika oraz autorstwo hasła encyklopedycznego.

Podczas swojej działalności naukowej Pani dr Marlena Kilian tworzyła wielowymiarowy, ale spójny obszar zainteresowań naukowych, koncentrując je wokół 4 bloków tematycznych. Obejmują one zagadnienia z zakresu: Niepełnosprawności wzroku w starszym wieku; Niepełnosprawności wzroku; Edukacyjnego, terapeutycznego i systemowego wsparcia osób ze szczególnymi potrzebami funkcjonalnymi; Społecznych uwarunkowań niepełnosprawności w starszym wieku.

Obszar zainteresowań naukowych „Niepełnosprawność wzrokowa w starszym wieku”, obejmuje 1 artykuł i 3 rozdziały w monografii (nie wliczam publikacji doktorskich). Uwzględnione tutaj opracowania zostały poświęcone specyficznie niepełnosprawności wzroku w starszym wieku. Cykl otwiera artykuł, w którym Habilitantka dokonała podziału na naturalne i patologiczne zmiany oczne („Naturalne i patologiczne zmiany oczne w starszym wieku i ich subiektywne objawy”, 2012). Do pierwszych zaliczyła zmiany w zakresie funkcji wzrokowych, dotyczące m.in. pola widzenia, ostrości wzroku, percepcji głębi, wrażliwości na kontrast, do drugich natomiast schorzenia narządu wzroku najczęściej występujące u osób starszych i będące jednocześnie przyczyną postępującej utraty wzroku (zaćma, jaskra, retinopatia cukrzycowa, degeneracja plamki żółtej związana z wiekiem). Całość stanowi cenne studium naukowe, chociaż, jak zauważyła Pani dr Marlena Kilian, „podział na naturalne i patologiczne symptomy starzenia się w zakresie funkcji wzrokowych wciąż wydaje się być umowny, pozwala na usystematyzowanie empirycznego materiału stanowiąc punkt wyjścia dla dalszych dyskusji” (s. 105). Uczyniła to w kolejnym tekście, będącym pokłosiem analizy 150 angielskich artykułów poświęconych wzrokowym trudnościom doświadczanym przez kierowców w starszym wieku podczas prowadzeniu auta („Możliwości wzrokowe kierowców w starszym wieku a ich zdolność do bezpiecznego prowadzenia auta”, 2017). Doceniam wartość poznawczą i rehabilitacyjną podjętej tematyki. Habilitantka dostrzegła potencjał, jaki wiąże się z rehabilitacją kierowców w starszym wieku, ukierunkowaną na usprawnianie funkcji wzrokowych istotnych dla prowadzenia pojazdów - uwaga wzrokowa, wrażliwość na kontrast, pole widzenia. Na uwagę zasługuje tekst, w którym Pani dr Marlena Kilian sformułowała 20 postulatów odnoszących do podniesienia powszechności, jakości i efektywności rehabilitacji osób z niepełnosprawnością wzroku w starszym wieku w odpowiedzi na ich znikomy udział w rehabilitacji oraz wzrastające zapotrzebowanie na tego rodzaju usługi („Rehabilitacja niewidomych osób w starszym wieku”, 2020). Jest to imponujące i zasadne zestawienie, przygotowane z myślą o podtrzymaniu osobistej autonomii i wysokiej jakości życia starszych osób niewidomych i słabowidzących. Sformułowane postulaty dowodzą, że Habilitantka

zmierzyła się z problematyką dobrze Jej znaną. Do podobnego wniosku prowadzi lektura rozdziału poświęconego tyflogeragogice, w którym w usystematyzowany sposób zaprezentowała aktualną wiedzę dotyczącą analizowanego działu geragogiki specjalnej („Tyflogeragogika. Niepełnosprawność wzrokowa w starszym wieku”, 2021). Materiał ten dotyczy kwestii definicyjnych, epidemiologii i następstw niepełnosprawności wzroku w starszym wieku (funkcjonalnych, biologicznych, psychicznych, społecznych), a także rehabilitacji niewidomych i słabowidzących seniorów (rehabilitacja podstawowa, rehabilitacja z zakresu orientacji przestrzennej i poruszania się, rehabilitacja wzroku, adaptacja otoczenia). Tekst zawiera treści, które nie zawsze są wsparte odpowiednimi przypisami (s. 202-206).

Kolejny nurt zainteresowań, a mianowicie „Niepełnosprawność wzroku”, obejmuje 4 artykuły, w tym 2 współautorskie (nie wliczam publikacji sprzed doktoratu). Jest on logiczną konsekwencją poprzedniego obszaru i skupia się na prezentacji rozwiązań zagranicznych i krajowych, także z zakresu tyfłotechnologii, stosowanych w rehabilitacji osób niewidomych i słabowidzących. Wśród przedstawionych artykułów znajduje się opracowanie poświęcone alfabetowi ELIA, w którym Habilitantka omówiła historię jego powstania, specyfikę, wskazała potencjalnych użytkowników i korzyści wynikające ze stosowania alfabetu („Alfabet ELIA szansą dla niewidomych niezdolnych do nauki brajla”, 2006). Doceniam pomysł przygotowania tego tekstu, ponieważ alfabet ELIA jest w Polsce bardzo mało znany. Natomiast potencjalna grupa jego użytkowników wzrasta – są to osoby, które „nie znają brajla lub uznają naukę brajla za zbyt trudną” (s. 154), np. starsi z postępującą utratą wzroku. Z praktycznego punktu widzenia ważny jest także artykuł opisujący działalność nowojorskiej agencji rehabilitacji VISIONS, zwłaszcza w takich obszarach, jak: oferta podstawowa, pomoc w zatrudnieniu, działalność Blindline®, wolontariat („Kompleksowa rehabilitacja niewidomych i słabowidzących osób w praktyce – działalność nowojorskiej agencji rehabilitacyjnej VISIONS”, 2009). Szkoda tylko, że Pani dr Marlena Kilian nie zaproponowała, jak w polskich realiach można wykorzystać cenne doświadczenia nowojorskie. Kolejne dwa teksty dotyczą serwisu RoboBraille (są to artykuły współautorskie). W opracowaniu z 2010r. („Nowe technologie wspierające edukację i komunikację - RoboBraille”) odnajdujemy szczegółowe informacje na temat przeznaczenia serwisu, zasady działania, historii powstania, badań testowych oraz prac prowadzonych nad rozszerzeniem funkcjonalności serwisu. Bibliografia zawiera kilka pozycji, do których nie ma odsyłaczy w tekście. Natomiast praca z 2015r. („Bezwzrokowe odczytywanie druku – implementacja narzędzia RoboBraille na grunt Polski”) osadzona jest w szerszym kontekście, ponieważ omówienie narzędzi wspomagających

odczytywanie materiałów drukowanych, problemów związanych z ich wykorzystaniem oraz preferencji w zakresie sprzętu wspomagającego odczytywanie druku jest punktem wyjścia dla zaprezentowania użyteczności serwisu RoboBraille. Interesujące poznawczo są wieloetapowe prace nad polskojęzyczną wersją narzędzia, a zwłaszcza badania, których celem było określenie działania serwisu RoboBraille wśród polskich użytkowników. Walorem obu tekstów jest zwrócenie uwagi na nową technologię, która ma uniwersalne zastosowanie.

Inny obszar badawczy, który Habilitantka określiła jako „Edukacyjne, terapeutyczne i systemowe wsparcie osób ze szczególnymi potrzebami funkcjonalnymi” obejmuje 11 pozycji, w tym 8 artykułów i 3 rozdziały w monografii. Uwzględnione tutaj opracowania zostały poświęcone szeroko pojętemu wsparciu. Spośród nich 3 zwracają uwagę na alternatywne formy edukacji osób w starszym wieku. W tym obszarze znajduje się tekst, w którym Pani dr Marlena Kilian zaprezentowała działalność organizacji OASIS, jej ofertę programową, a zwłaszcza realizację idei aktywnego i produktywnego starzenia się („Idea aktywnej późnej dorosłości. Modelowa organizacja OASIS w USA”, 2011). Dobrze stało się, że taka praca powstała, ponieważ pokazuje modelowe rozwiązanie ukierunkowane na wspieranie samorozwoju osób starszych. Brakuje mi jednak propozycji, jak w Polsce można wykorzystać te doświadczenia. Poza tym strony 25-28 nie zawierają przypisów. Być może chodzi o dwie prace wskazane na stronie 24, co należało jednak udokumentować. Kolejne opracowanie zostało poświęcone organizacji Elderhostel, zajmującej się edukacją osób starszych poprzez połączenie nauki, podróży i doświadczeń. Habilitantka przybliżyła historię organizacji, której pionierskie działania przetarły szlaki w zakresie turystyki edukacyjnej, tworząc w ten sposób nowoczesny model uczenia się przez całe życie („You learn through traveling, as you travel through learning. Modern education of the elderly provided by Elderhostel”, 2014). Moim zdaniem, artykuł wyczerpująco przedstawia założenia i działalność organizacji, stwarzającej osobom starszym warunki do rozwijania zainteresowań po zakończeniu aktywności zawodowej. Interesujące czy propagowany w artykule model można by realizować w naszym kraju? Niestety, ta kwestia nie została podjęta. W analizowanym obszarze znalazł się także tekst, w którym Pani dr Marlena Kilian skoncentrowała się na edukacji międzypokoleniowej jako narzędziu wzmocnienia międzypokoleniowych kontaktów. Omówiła m.in. cele działalności międzypokoleniowej i rolę szkoły w edukacji międzypokoleniowej, z uwzględnieniem szkolnictwa wyższego i programów realizowanych w placówkach edukacyjnych („Edukacja międzypokoleniowa wobec wyzwań współczesności”, 2011). Artykuł porusza problem o dużym znaczeniu społecznym, ponieważ promuje integrację społeczną. Jak podkreśla Pani dr Marlena Kilian, „międzypokoleniowa

praktyka realizuje postulat społeczeństwa dla ludzi w każdym wieku, zakładającego promocję holistycznego podejścia do społecznej integracji, odzwierciedlającego wartość wzajemności i równości” (s. 113).

Wśród tekstów zaliczonych przez Habilitantkę do obszaru „Edukacyjne, terapeutyczne i systemowe wsparcie osób ze szczególnymi potrzebami funkcjonalnymi” pojawiły się 3 artykuły współautorskie dotyczące wsparcia terapeutycznego. Dwa z nich zwracają uwagę na tyflomuzykoterapię, przy czym pierwszy to kompendium wiedzy na temat tyflomuzykoterapii: definicja, zadania, funkcje, organizacja zajęć, stosowane zasady, techniki i środki („Muzykoterapia w rehabilitacji dzieci niewidomych i słabowidzących – założenia teoretyczne (część 1)”, 2011). Drugi natomiast poszerza wiedzę teoretyczną oraz praktyczną na temat tyflomuzykoterapii. Zawiera raport z badań prowadzonych w OSW w Laskach wspólnie z M. Cichocką, których celem było określenie efektywności tyflomuzykoterapii we wspieraniu rozwoju dzieci z niepełnosprawnością wzroku („Muzykoterapia w rewalidacji dzieci z niepełnosprawnością wzrokową na podstawie zajęć prowadzonych w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Laskach”, 2012). Wprowadzenie teoretyczne do badań jest spójne z podjętą w nich problematyką, natomiast mam pewne zastrzeżenia co do podstaw metodologicznych (sformułowanie problemów badawczych, brak informacji o treści pytań zawartych w wywiadzie, brak charakterystyki grupy badawczej) i sposobu analizy wyników (brak danych procentowych czy też innych wskaźników upoważniających do wnioskowania). Mimo powyższych zastrzeżeń, tekst może inspirować badaczy do dalszych poszukiwań. W analizowanym obszarze zainteresowań jest także artykuł skoncentrowany na hortikuloterapii w ujęciu ontologiczno-aksjologicznym. Zwrócono w nim uwagę na hortikuloterapię czynną i bierną oraz jej znaczenie dla człowieka („Human self-experience in the garden: horticulture therapy from an ontological-axiological perspective”, 2023). Sformułowane pytania problemowe pełnią rolę porządkującą w kontekście podjętej problematyki. Tekst ma dużą wartość poznawczą. Dostrzegam jednak, że na kilku stronach nie podano przypisów (s. 9-12).

Do wsparcia systemowego ujętego w obszarze zainteresowań „Edukacyjne, terapeutyczne i systemowe wsparcie osób ze szczególnymi potrzebami funkcjonalnymi” Pani dr Marlena Kilian odniosła się w 3 artykułach (w tym 1 współautorski) i 2 rozdziałach w monografii. W jednym z artykułów skoncentrowała się na systemie komunikacji nowojorskiej, który może być traktowany jako modelowy w zakresie rozwiązań wprowadzonych z myślą o osobach z niepełnosprawnością. Omówiła nie tylko odpowiednie modyfikacje dotyczące transportu masowego, kolejowego i samochodowego, ale także transport przeznaczony

wyłącznie dla osób z ograniczoną sprawnością funkcjonalną (paratransit) („Niepełnosprawni w komunikacji miejskiej – rozwiązania nowojorskie”, 2009). Doceniam pomysł przygotowania tego artykułu. W końcowej jego części pojawiła się informacja, że został opracowany na podstawie kilku stron internetowych i wywiadów z pracownikami zatrudnionymi w MTA New York City Transit (w tekście pojawiają się także inne źródła). Niestety, Habilitantka nie podała w artykule stosownych przypisów do wskazanych stron internetowych. Podobna sytuacja dotyczy danych uzyskanych z wywiadów. Poza tym nie ma żadnych informacji na temat procedury badawczej. Kolejny artykuł, współautorski, porusza kwestię Rodzinnych Domów Pomocy. Przybliżono w nim ideę domów rodzinnych w kontekście jej realizacji na świecie i w Polsce, wskazując na możliwości i utrudnienia („Rodzinne Domy Pomocy Społecznej dla osób starszych w krajach zachodnich i w Polsce”, 2012). Tekst ma wartość poznawczą i rehabilitacyjną. Interesującą propozycją wskazaną w publikacji jest praktyczna realizacja idei Aging-in-Place, zapewniającej spędzenie starości w otoczeniu domowym, co często wiąże się z koniecznością dokonania jego adaptacji do potrzeb danej osoby oraz świadczenia różnych usług. Również w innym opracowaniu Pani dr Marlena Kilian podkreśliła znaczenie idei Aging-in-Place. Pojawiły się tutaj treści, które poszerzają wiedzę na temat tej interesującej koncepcji („Otoczenie przyjazne seniorom w starszym wieku w świetle koncepcji Aging-in-Place”, 2016), jak i znane już z poprzedniego artykułu („Rodzinne Domy Pomocy Społecznej dla osób starszych w krajach zachodnich i w Polsce”, 2012, s. 53, s. 55-56). Warto też wspomnieć o 2 publikacjach poświęconych studentom, które zostały uwzględnione w obszarze wsparcia systemowego. Jedna z nich zwraca uwagę na realizację koncepcji edukacji włączającej na poziomie akademickim i zawiera obszerne zestawienie informacji na ten temat, m.in. podstawy prawne, działania ukierunkowane na przystosowanie uczelni do potrzeb studentów z niepełnosprawnością, w tym działalność pełnomocnika/biura ds. studentów z niepełnosprawnością, działalność wobec społeczności akademickiej i adaptacja otoczenia fizycznego („Studenci z niepełnosprawnościami: doświadczenia, potrzeby, wyzwania”, 2016). Walorem tego tekstu są sformułowane przez Panią dr Marlenę Kilian wyzwania związane z kształceniem studentów z niepełnosprawnością. Szkoda, że opisując działania podejmowane przez pełnomocnika/biura ds. studentów z niepełnosprawnością czy też konieczne adaptacje otoczenia fizycznego nie wskazała na źródła. W drugiej publikacji poświęconej studentom Habilitantka przeanalizowała rozwojowe zaburzenia uczenia się, zgodnie z wytycznymi Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-11. Podjęła m.in. kwestię zaburzeń skutkujących trudnościami w uczeniu się, rozwojowych zaburzeń uczenia się w zakresie czytania, wypowiedzi pisemnych, umiejętności

matematycznych, rozwojowych zaburzeń uczenia się z innymi specyficznymi zaburzeniami w zakresie uczenia się („Rozwojowe zaburzenia uczenia się”, 2023). Jest to wartościowy poznawczo tekst, chociaż Habilitantka niewiele uwagi poświęciła wsparciu systemowemu studentów z rozwojowymi zaburzeniami uczenia się.

W obszarze własnych dociekań naukowych, który Pani dr Marlena Kilian określiła jako „Społeczne uwarunkowania niepełnosprawności w starszym wieku”, znalazły się 3 artykuły i 1 rozdział w monografii (nie wliczam publikacji sprzed doktoratu). Teksty te zawierają treści, które koncentrują się wokół szeroko pojętego socjodemograficznego kontekstu niepełnosprawności w starszym wieku. Wśród przedstawionych artykułów znajduje się opracowanie dotyczące demograficznego wymiaru starzenia się społeczeństw i potrzeby stworzenia systemu usług (międzynarodowych, krajowych) ukierunkowanych na zaspokajanie potrzeb wszystkich osób starszych („Starzenie się społeczeństw wyzwaniem dla współczesnego świata”, 2010). Zawiera on kompendium wiedzy w analizowanym zakresie, dlatego też liczyłam na bardziej rozbudowane wnioski dla praktyki. Poza tym treści podane na stronach 28-29, 32 powinny posiadać przypisy, by czytelnik miał jednoznaczną informację zwrotną. Zagadnienie środowiskowych uwarunkowań starzenia się ludzi pojawia się także w dwóch innych tekstach. W jednym z nich Habilitantka zasadnie wyjaśniła rolę m.in. postaw dyskryminacyjnych, niewystarczającego stanu wiedzy osób starszych oraz społeczeństwa na temat naturalnych i patologicznych zmian zachodzących z wiekiem, niedostosowania środowiska fizycznego do potrzeb osób seniorów („Niepełnosprawni w społeczeństwie”, 2007). Natomiast w drugim wskazała na społeczne następstwa stereotypizacji starszego wieku („Starość nie radość. Skutki stereotypizacji starszego wieku”, 2010). Ta ostatnia praca, w moim odczuciu, zasługuje na szczególną uwagę, chociaż dostrzegam brak informacji na temat mechanizmów kształtowania się stereotypów. Walorem tekstu jest nie tylko rzetelny sposób prezentacji treści, ale także cenne sformułowanie końcowe: „odkrycie prawdziwego oblicza starości pozwoli na zaspokojenie rzeczywistych, zmieniających się w czasie potrzeb człowieka i wspieranie go w trwającym przez całe życie rozwoju – z korzyścią indywidualną i społeczną” (s. 161). Stwierdzenie to doskonale nawiązuje do kolejnego artykułu, w którym Pani dr Marlena Kilian zastanawia się nad motywami aktywności seniorów, także aktywności zawodowej. Za podstawę rozważań przyjęła teorie motywacji i badania empiryczne dotyczące motywacji zawodowej osób starszych („Motywy społecznego uczestnictwa seniorów w świetle wybranych teorii motywacji”, 2020). W ten sposób uzyskała obraz specyficznej motywacji do aktywności zawodowej pracowników w starszym wieku.

Powyższa część dorobku, która została przedłożona do oceny, utwierdziła mnie w przekonaniu, że zainteresowania naukowe Habilitantki są sprecyzowane i usytuowane wokół zagadnień dotyczących specyfiki funkcjonowania osób w starszym wieku i osób z niepełnosprawnością wzroku. Oceniam go pozytywnie, chociaż dostrzegam w nim także słabsze elementy. Szkoda, że w recenzowanym dorobku tak niewiele miejsca zajmują prace empiryczne.

Analizując dorobek naukowy Pani dr Marleny Kilian należy odnieść się do informacji bibliometrycznych. Habilitantka wskazuje na dane z 28.09.2023 roku, uzyskane z różnych baz i narzędzi Informatycznych, jak: Gogle Scholar, ResearchGate, Publish or Perish, Web of Science, Scopus. Wynika z nich, że liczba cytowań według bazy Google Scholar wynosi 152 (brak opcji wykrywania autocytowań), według ResearchGate – 80 cytowań (brak opcji wykrywania autocytowań), według Publish or Perish – 164 cytowania (127 bez autocytowań), zaś indeks Hirscha odpowiednio: 8, 5 i 9. Warto też zwrócić uwagę na dane, które wskazują na aktywność pisarską Pani dr Marleny Kilian według ministerialnej punktacji. Jak podkreśliła w Wykazie osiągnięć naukowych (s. 15), łącznie uzyskała 655 punktów (punkty zliczane od początku działalności naukowej – 2004r.).

Konferencje

Do dorobku naukowego Habilitantki należy także czynny udział w 20 konferencjach naukowych, w tym 5 zagranicznych.

Projekty

Pani dr Marleny Kilian uczestniczyła w trzech projektach realizowanych z ramienia Narodowego Centrum Badań i Rozwoju. Była autorem i kierownikiem projektu „Nowoczesny Pedagog” (2016-2019), w którym opracowała i wdrożyła program podniesienia pożądaných na rynku pracy kompetencji studentów pedagogiki i pedagogiki specjalnej (zawodowych, komunikacyjnych, informatycznych, analitycznych oraz w zakresie przedsiębiorczości). Pełniła funkcję specjalisty w projekcie „Toucan Assistant - system sztucznej inteligencji do aktywizacji osób starszych” (2019-2022). W ramach tego projektu przygotowała m.in. narzędzie badań preferencji użytkowników, sporządziła raport dotyczący specyfiki aktywności czasu wolnego osób w starszym wieku. Pani dr Marlena Kilian uczestniczyła także w projekcie „UKSW bez barier – Uczelnia dla każdego” (2023). Jego pokłosiem jest współautorstwo raportu „Studenci z różnymi niepełnosprawnościami. Raport na temat wsparcia instytucjonalnego. Co warto zmienić?” Ponadto brała udział w zespołowych projektach

badawczych: „Funkcjonowanie osób w starszym wieku w świetle współczesnych teorii gerontologicznych” (2016), „Tyflogeragogika jako obszar naukowych eksploracji i praktyki zawodowej” (2017).

Rady naukowe czasopism i recenzje

Sylwetkę Habilitantki jako osoby zaangażowanej naukowo dopełnia członkostwo w Radach Wydawniczych 3 czasopism zagranicznych (International Journal of Advanced Educational Research, Education Journal, Journal of Academic Research in Education and Review). Jako recenzent współpracuje z 3 czasopismami zagranicznymi (Journal of Education, Journal of Academic Research in Education and Review, Athens Journal of Education, Educational Challenges) i 4 polskimi (Kwartalnik Pedagogiczny, Forum Pedagogiczne, Studia Periegetica, Exlibris Biblioteka Gerontologii Społecznej). Ponadto recenzowała artykuły z dwóch zagranicznych konferencji (International Conference on Higher Education Advances – HEAD 18; International Conference on Education Reform and Management Science – ERMS 2018), które ukazały się w publikacjach pokonferencyjnych. Pani dr Marlena Kilian zrecenzowała 27 artykułów, z czego 20 recenzji przygotowała w języku angielskim.

4. Aktywność naukowa realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej

Habilitantka podjęła szeroką współpracę z innymi uczelniami, zwłaszcza zagranicznymi, co sprzyja doskonaleniu warsztatu badawczego i publikacyjnego. W ramach współpracy naukowej z pracownikami Uniwersytetu Jagiellońskiego została zaproszona do udziału w cyklicznych seminariach z pedagogiki ekologicznej. Natomiast owocem współpracy z pracownikami Universitat Politècnica de València jest współorganizowanie dwóch międzynarodowych konferencji naukowych (2017, 2018). Pani dr Marlena Kilian efektywnie współpracuje z dr K. Spencerem (pracownik Wydziału Pedagogiki Specjalnej Carlow University), prowadząc zajęcia z Hocus Focus, oparte na metodzie jego autorstwa, a także przygotowując wspólne opracowanie monograficzne. Nawiązała także współpracę z profesorem C. Beltramo (Universidad de Navarra), z którym planuje badania nad ciekawością.

Habilitantka aktywnie uczestniczyła we współpracy międzyuczelnianej w ramach programu Erasmus+ Teaching Staff Mobility w uczelniach zagranicznych: Słowacja (2016) – Trnavská Univerzita v Trnave; cel wizyty: wzmacnianie współpracy naukowej między uczelniami partnerskimi, popularyzacja wyników badań własnych oraz działalność

dydaktyczna dotycząca specyfiki edukacji osób w starszym wieku; Włochy (2017) – Università Cattolica del Sacro Cuore; cel wizyty: wzmacnianie współpracy naukowej między uczelniami partnerskimi, popularyzacja wyników badań własnych oraz działalność dydaktyczna dotycząca specyfiki edukacji starszych osób z niepełnosprawnością; Litwa (2018) – Klaipeda State University of Applied Sciences; cel wizyty: wzmacnianie współpracy naukowej między uczelniami partnerskimi, popularyzacja wyników badań własnych oraz działalność dydaktyczna dotycząca ciekawości w procesie uczenia się na przykładzie metody Hocus Focus.

5. Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzujących naukę

Osiągnięcia dydaktyczne Pani dr Marleny Kilian dotyczą głównie pełnienia roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim, który został pozytywnie zakończony (dr Kamila Frejusz, 2019) oraz prowadzenia licznych prac dyplomowych. Stopień zawodowy licencjata otrzymała 92 studentów. Warto podkreślić, że podjęła cenną inicjatywę dla rozwoju młodej kadry naukowej. We współpracy ze studentami biorącymi udział w Jej seminariach powstały trzy artykuły, które zostały opublikowane w polskich czasopismach naukowych („Muzykoterapia w rehabilitacji dzieci niewidomych i słabowidzących – założenia teoretyczne (część 1)”, 2011; „Muzykoterapia w rewalidacji dzieci z niepełnosprawnością wzrokową na podstawie zajęć prowadzonych w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym w Laskach”, 2012; „Rodzinne Domy Pomocy Społecznej dla osób starszych w krajach zachodnich i w Polsce”, 2012). Do ważnych osiągnięć dydaktycznych Habilitantki należą także działania, których efektem jest wprowadzenie do programu kształcenia na Wydziale Nauk Pedagogicznych UKSW geragogiki i geragogiki specjalnej, autorstwo projektu „Nowoczesny Pedagog” oraz prowadzenie zajęć w języku angielskim przeznaczonych dla polsko- i anglojęzycznych studentów. Ponadto Pani dr Marlena Kilian pełniła funkcję opiekuna praktyk, opiekuna roku i jest zaangażowana w działania ukierunkowane na podnoszenie kompetencji dydaktycznych, uczestnicząc w krajowych i zagranicznych kursach i warsztatach (m.in. Praktyczne warsztaty wystąpień publicznych, Warszawa 2018; The new role of the educator: best practices in online education, Madrid 2020).

Sylwetkę Pani dr Marleny Kilian jako osoby aspirującej do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego uzupełnić należy o informacje dotyczące dorobku organizacyjnego. Do najważniejszych osiągnięć w tym obszarze należy zaliczyć prace związane z funkcjonowaniem Wydziału Nauk Pedagogicznych UKSW. Habilitantka od początku istnienia Wydziału pełni funkcję koordynatora Programu Erasmus+, który dzięki Niej

bardzo rozwinął się. Jest członkiem Komisji ds. Dydaktycznych dla Kierunku Pedagogika Specjalna, gdzie uczestniczyła w opracowaniu koncepcji kształcenia i poszerzania oferty dydaktycznej, a także członkiem Wydziałowej Komisji ds. Badań Naukowych oraz Współpracy Krajowej i Zagranicznej. Pani dr Marlena Kilian pełniła funkcję koordynatora Instytutu Pedagogiki ds. projektów unijnych oraz funkcję Pełnomocnika Rektora UKSW ds. Osób Niepełnosprawnych, angażując się w prace inicjujące powstanie Biura ds. Osób Niepełnosprawnych. Ma także doświadczenie w organizacji konferencji naukowych (współorganizowała 9 konferencji, w tym 4 zagraniczne) oraz w zakresie nawiązywania współpracy z otoczeniem społecznym (m.in. Centrum Pomocy Społecznej, Klub Seniora).

Godne podkreślenia jest zaangażowanie Pani dr Marleny Kilian w działania związane z popularyzacją wiedzy na temat specyfiki funkcjonowania osób w starszym wieku i osób z niepełnosprawnością wzroku. Habilitantka była członkiem zespołu koordynującego projekt Akademii Kultury Innowacyjnej „Innowacje w aktywizacji pracowników w grupie wiekowej 50+”, w ramach którego sporządziła raport na temat nowoczesnych metod motywacji osób starszych oraz współtworzyła poradnik „Trener osób starszych” (2013). Uczestniczyła w implementacji i popularyzacji na rynku polskim duńskiego systemu RoboBraille, przeznaczonego m.in. dla osób z niepełnosprawnością wzroku. Natomiast w ramach projektu „Wielkie kompendium orientacji przestrzennej i dostępności dla osób niewidomych i słabowidzących” pełniła funkcję redaktora merytorycznego tłumaczenia z języka angielskiego na język polski publikacji „Foundations of orientation and mobility” (2022). Pani dr Marlena Kilian angażowała się w działania na rzecz popularyzowania treści z zakresu pedagogiki specjalnej poprzez prowadzenie licznych kursów doszkalających (Radom, 2007; Gdańsk-Sobieszewo, 2015; Kraków, 2023) i działalność medialną (m.in. wywiady dla Naszych Spraw, 2010; Polskiego Radia 24, 2018). Warto również wspomnieć, że swoją wiedzę ekspercką wykorzystuje w inicjatywach podejmowanych we współpracy z Fundacją Szansa dla Niewidomych (organizacja konferencji) i Urzędem Komunikacji Elektronicznej (opracowanie ekspertyz w ramach kampanii edukacyjno-informacyjnej dla konsumentów 60+, 2017 i 2020), jak również będąc członkiem polskich i zagranicznych organizacji działających na rzecz osób starszych i osób z niepełnosprawnością (International Association of Special Education, International Association of Gerontology and Geriatrics, Society for Disability Studies, Athens Institute for Education and Researches).

Wymienione osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne, popularyzujące naukę wskazują na godne uznania zaangażowanie Habilitantki, co zresztą zostało docenione na arenie krajowej

(Medal Komisji Edukacji Narodowej) i w ramach Uczelni (nagroda finansowa, nagroda Rektora UKSW indywidualna III stopnia).

Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę przepisy określone w Ustawie z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (art. 219, ust. 1, pkt. 2 i 3) stwierdzam, że kryteria oceny osiągnięć osób ubiegających się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego zostały spełnione. Na podstawie przedłożonej do recenzji dokumentacji uważam, że Pani dr Marlena Kilian prezentuje osiągnięcia naukowe, które pozwalają mi uznać znaczny wkład Habilitantki w rozwój nauk społecznych w zakresie pedagogiki. Jednocześnie poświadczam szerokie doświadczenie dydaktyczne, organizacyjne i w zakresie popularyzowania wiedzy. Wnoszę zatem o dopuszczenie Pani dr Marleny Kilian do dalszych etapów procedury habilitacyjnej, zmierzającej do nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Beata Szabara